De kracht van de Wajang (Jan Toorop)

Groep: 7-8

Indrukwekkend moeten de Wajangvoorstellingen zijn geweest voor de jonge Jan Toorop (1858-1928). In een tijd dat er nog geen film of televisie bestond, hield men in Indonesië prachtige schimmenspelen met Wajangpoppen op een groot scherm.
De kinderen maken in groepjes Wajangpoppen, mensen en dieren, waarmee ze een voorstelling kunnen spelen.

Deze les kan deel uit maken van een serie van vier over de 'multiculturele' schilder Jan Toorop tegen de achtergrond van zijn land van herkomst: Indonesië.

Onderwerp: Indonesië, kunst, poppenspel, theater, Jan Toorop

Dimensie: 3D

Beeldaspect: vorm (zij aanzicht en contour), compositie (constructie van bewegende delen)

Materiaal/techniek: knippen in stevig papier en verbinden met touw en stokjes

Type les: naar de voorstelling

Vakgebied: kunst en cultuur, aardrijkskunde, drama

Opdracht:
Maak in een groepje van vier met karton, touw en satéstokjes figuren voor een Wajangvoorstelling. Overdrijf de contour zodat je figuur als projectie een markant beeld geeft. Maak dat je figuur kan bewegen door ledematen met touw op scharnierpunten vast te zetten.

Je hebt nodig

- Tekenpapier
- (Kleur)potlood
- Viltstift
- Schaar
- Hobbylijm
- Paperclips
- Dun karton (200grs)
- Satéstokjes
- Vliegertouw
- (Laken en spotlight)

BASISPLAN - LEERDOELEN

Betekenis
De kinderen leren over de kracht van Wajang, het Javaanse schimmenspel gebaseerd op oude Indiase heldendichten. Het geloof in zwarte magie en oerkracht (de 'stille kracht') gaf de voorstelling extra spanning. Ze leren dat figuren symbool kunnen zijn voor goed, kwaad, wijsheid etc.

Vorm
De kinderen leren figuren weergeven in karakteristiek zijaanzicht (canoniek) en de contour markant uit te werken. Decoratieve elementen spelen daarin ook een belangrijke rol. Ze leren de figuur te zien als een bewegende constructie met de gewrichten als scharnierpunten.

Materiaal
De kinderen werken met dun karton, schaar, hobbylijm, potlood, viltstift, paperclips, satéstokjes en vliegertouw.

Beschouwing
Ze leren kijken naar Wajangpoppen; contouren vergelijken en figuren beoordelen op de kwaliteit van de contour (markant, decoratief). Ze leren zien dat poppen geen realistisch afbeelding van de werkelijkheid zijn maar overdrijvingen om het dramatische effect te vergroten.

Werkwijze
De kinderen leren werken in een groepje en ideeën op elkaar af te stemmen in de schetsfase. Ze zetten hun potloodschets om in een markante contour met viltstift. Ze knippen de figuur (in delen) uit karton en zetten de pop in elkaar met touwtjes.

Onderzoek
Ze leren schetsend zoeken naar markante vormen voor de expressie van hun Wajang. Verder onderzoeken ze waar de gewrichten als scharnierpunt het best functioneren.

LES - PROCESFASEN een korte handleiding

Organisatie

- Tijdsduur: ca. 120 minuten.
- De kinderen werken in groepjes van 4 een verhaal uit. Ieder is verantwoordelijk voor de vormgeving van zijn eigen Wajangpop.
- Per leerling heb je nodig: een schetsvel (kopieerpapier) een potlood, een viltstift en een vel dun karton (ca. A4 formaat). Voor de verwerking per kind een schaar, ca. 4 satéstokjes en stuk vliegertouw (c. 30 cm)
- Span een laken voor het schimmenspel en gebruik een spot of oude diaprojector voor de uitvoering van het schimmenspel.

Introductie

- Vertel kort iets over de volkeren van bijvoorbeeld Java (n.a.v. aardrijkskunde en/of geschiedenis). Hoe zij leefden op plantages aan de rand van grote oerwouden.
- Op lange warme avonden vertelden mensen elkaar al eeuwen verhalen. In Indonesië maakten ze die verhalen zichtbaar in het schimmenspel: Wajang. Toon *Kijkvoorbeelden 1.* Zo speelden ze Indiase heldendichten van meer dan 1000 jaar geleden met figuren die tot de verbeelding spreken (zie bijlage). De gesproken tekst werd ondersteund door een 'gamelanorkest' .
- Doe je ogen eens dicht en stel je zo'n warme avond voor. Het geluid van krekels en geroezemoes van mensen die samendrommen. Het scherm staat klaar, de lichten voor de projectie worden aangestoken en het gamelanorkest geeft een indrukwekkend voorspel. Zie: http://www.youtube.com/watch?v=NsdlIcjFqzk&feature=related

Informatie

- Toon *Kijkvoorbeelden 2a, b en c.*
- Hoe zou je de figuren die je hier ziet beschrijven? Wat valt je op *[duidelijke contour, figuren van de zijkant gezien, overdrijving, sierlijke vormen, decoraties].*
- Toon *Kijkvoorbeeld 3.* Valt je de gelijkenis op tussen het werk van Jan Toorop en de wajangpop? Jan Toorop is geboren in Indonesië en op 11 jarige leeftijd naar Nederland gekomen. In zijn werk herken je zijn 'roots'.
- Vraag iemand voor de groep te komen en een Wajang-houding aan te nemen: Wat is daarin belangrijk? *[Alle ledematen zijn goed te zien, duidelijk zijaanzicht zodat er een mooie contour ontstaat!]*
- Hoe kun je zien welk karakter de pop speelt *[de expressie van de houding en het gelaat].*

Instructie

- Wij gaan terug in de tijd en maken samen een Wajang schimmenspel! Je vormt straks groepjes van vier.
- Begin met het bedenken van acteurs in een klein verhaaltje/gebeurtenis. Wat symboliseren zij (goed, kwaad, held, wijsheid, nar, etc.) Hoe kun je dat karakter goed uit laten komen in de vorm. Waarop lijken ze als het dieren zouden zijn?
- Neem dan een schetsvelletje en maak met potlood een paar lichte schetsjes (minuut per schets). Bepaal welke schets je wilt gaan uitwerken.
- Neem het tweede vel en begin met de definitieve schets licht op te zetten. *Techniekstappen 1.* Teken de vormen steeds iets duidelijker. Let erop dat de ledematen en de gewrichten duidelijk zichtbaar worden.
- Neem dan de viltstift en teken een krachtige contour. Teken de ledematen door tot de gewrichten.
- Bevestig de tekening met een paperclip op het vel karton. *Techniekstappen 2.*
- Dan volg je de stappen zoals aangegeven. De delen uitknippen en van gaatjes voorzien met de punt van de schaar. De touwtjes doorrijgen, knoopjes leggen en de stokjes bevestigen.
- Het is natuurlijk handig om elkaar even te helpen bij het bevestigen van de onderdelen.
- Maar nu eerst aan de slag met het bedenken van je verhaal en ontwerpen van de figuren!

Uitvoering

- Help de groepjes met het uitzetten van een korte verhaallijn en het bepalen van de karakters.
- Laat ze hun karakter beschrijven en welke kenmerken je zou kunnen verbeelden.
- In deze stap speelt het stimuleren van creativiteit een belangrijke rol. Laat ze veel ideeën produceren en niet te makkelijk tot stereotypen vervallen!
- Kinderen vinden het lastig om een figuur licht op te zetten. Benadruk dat de eerste schets heel licht is en dat het vooral gaat om het maken van een sterke contour, een karikatuur. Zie *Kijkvoorbeelden 2a, b en c*.
- Met de donkere viltstift kunnen ze de contour nog decoratiever maken.
- Het doortekenen van de ledematen tot aan de gewrichten is even lastig. Het vraagt hier en daar wat ondersteuning.
- Let op: de figuur hoeft niet te 'kloppen', d.w.z. geen realistische weergave van mens of dier te zijn!!!
- Het boren van de gaatjes met de open schaar is even wennen. Dat kan zonder druk en door goed te draaien. (Hoeft geen pijn te doen aan je vingertoppen!)
- De bevestiging van de onderdelen vraagt veel van de handigheid. De samenwerking in het groepje kan daarbij helpen (vasthouden en bevestigen).
- Degenen die klaar zijn kunnen anderen helpen of opruimen.
- Als een groepje in zijn geheel klaar is kunnen ze de uitvoering van hun schimmenspel gaan oefenen.

Nabeschouwing

- De nabeschouwing van deze les bestaat uit de bespreking van de voorstelling die de kinderen aan elkaar hebben getoond.
- Bespreek na elke vertoning het spel en de vormgeving.
- Laat de kinderen vertellen over de manier waarop ze hun karakters hebben vormgegeven en welke rol ze wilden neerzetten in het spel.
- Waarover zijn ze tevreden en wat zouden ze de volgende keer anders doen.

Accenten of opmerkingen	Het is mooi om deze stukjes onderwijs in een project onder te brengen. Verder leent een schimmenspel zich natuurlijk prachtig voor een viering. De figuren worden bij de projectie groter naarmate de afstand tot de lichtbron wordt vergroot! En de kinderen kunnen hun eigen vertoning op Youtube zetten en de wereld laten meegenieten!

© 2012 Auteur:
Jos van Onna